

[Home](#) > [Bronteksten](#) >

Plato, Over kunst

Vert. Gerard Koolschijn. Plato, *Constitutie (Politeia)*, Amsterdam: 1995. 245-249.

(Socrates) Nu we [...] de verschillende elementen van de menselijke ziel nauwkeurig hebben onderscheiden, blijkt mijns inziens nog veel duidelijker dat we absoluut niets mogen toelaten wat met kunst te maken heeft.

(De gesprekspartners) Hoezo?

Kijk, tegen jullie kan ik dat wel zeggen, jullie zullen mij niet verraden aan die schrijvers en al die andere kunstenaars: het is een pest, alles wat die mensen maken, een groot gevaar voor de geest van iedereen die ermee in aanraking komt, als hij geen tegengif heeft in de vorm van inzicht in de werkelijke aard van een kunstwerk.

>> Waar denkt u dan aan?

Ja, ik zal het wel moeten zeggen, hoe moeilijk het ook is om over Homerus die je als kind hebt leren respecteren en met wie je vertrouwd bent geraakt te spreken, want hij lijkt van al die mooie tragedieschrijvers de eerste leraar en leider te zijn geweest. Maar de waarheid verdient nu eenmaal meer respect dan een mens, dus zoals ik al zei, ik zal het wel moeten zeggen.

>> Dat lijkt me ook.

Luister dan, of liever vertel me eens, kunst in het algemeen, zou jij mij een definitie kunnen geven van wat dat eigenlijk is? Ik begrijp zelf namelijk niet precies wat er de bedoeling van is.

>> Zou ik het dan wel begrijpen?

Zo vreemd zou dat niet zijn. Het komt heus vaak genoeg voor dat iemand die niet goed ziet iets eerder opmerkt dan iemand met scherpe ogen.

>> Dat is waar; maar in uw bijzijn voel ik er toch niet veel voor eventuele eigen ideeën naar voren te brengen. Ik heb liever dat u die vraag zelf probeert te beantwoorden.

>> Nu, laten we dan volgens onze gebruikelijke methode beginnen met vast te stellen dat we in verband met elke groep voorwerpen waaraan we dezelfde naam geven, het bestaan van één algemeen type aannemen. Je begrijpt toch wat ik bedoel?

>> Ja.

Laten we maar weer eens een willekeurige groep voorwerpen nemen. Er bestaan bijvoorbeeld -- om maar iets te noemen -- allerlei verschillende stoelen en tafels.

>> Ja.

Nu zijn al die meubels terug te brengen tot niet meer dan typen, het type 'stoel' en het type 'tafel'.

>> Ja.

En gaan we er niet altijd van uit dat een meubelmaker bij het maken van die twee soorten meubels dat type voor ogen heeft als hij werkt, en op die manier de stoelen, respectievelijk tafels maakt die wij gebruiken? En met alle andere dingen precies zo? Het is toch nooit het type zelf dat een vakman maakt? Dat is ondenkbaar.

>> Inderdaad.

Kijk dan nu eens wat je vindt van een vakman die alles kan maken wat door de verschillende ambachtslieden wordt gemaakt..

>> Zo iemand moet wel ongelooflijk knap zijn.

Wacht, even, dat zul je dadelijk pas echt zeggen. Diezelfde vakman is namelijk niet alleen in staat alle meubels te maken, -- hij vervaardigt ook alles wat in de aarde groeit en alle levende wezens, inclusief zichzelf, en bovendien nog de aarde en de hemel en alles wat in de hemel en onder de aarde is, -- dat maakt hij allemaal.

>> Enorm, die verstaat zijn vak!

Je gelooft het niet? Denk je dat zoiets volkomen ondenkbaar is? Of is het in een bepaalde zin wel mogelijk? Realiseer je je niet dat jijzelf in zekere zin in staat bent al die dingen te maken?

>> Hoe dan?

Heel eenvoudig. Kijk, er zijn meerdere manieren waarop dat heel snel kan gaan. Het snelst misschien wel als je de moeite neemt een spiegel te pakken en die naar alle kanten rond te draaien. Al gauw heb je dan de zon gemaakt, de hemel, al gauw de aarde, en al gauw jezelf en de andere levende wezens, voorwerpen en planten en alles wat we zojuist maar hebben genoemd.

>> Ja, een afbeelding, toch niet werkelijk!

Precies, wat je daar zegt komt goed van pas. Is er namelijk ook niet iets dergelijks aan de hand wanneer een schilder iets maakt?

>> Dat is zo, ja.

Je zult het met me eens zijn dat wat een schilder maakt niet echt is. Toch maakt ook hij in zekere zin een stoel, of niet?

>> Ja, maar dat is inderdaad ook een afbeelding.

En een meubelmaker? Zojuist heb je toch gezegd dat hij niet het abstracte type maakt -- dat zoals wij zeggen 'de stoel maakt tot wat hij is' -- maar een concrete stoel.

>> Inderdaad.

Ook wat hij maakt is dus weer een soort afbeelding, niet iets oorspronkelijks, maar iets wat zijn bestaan dankt aan iets anders. Dat het werk van een meubelmaker behoort tot het volmaaktste en zuiverste wat er bestaat, het is kennelijk onjuist om dat te beweren

>> Ja, in elk geval in de ogen van mensen die met deze manier van denken vertrouwd zijn.

Het hoeft ons dus niets te verbazen als ook dat vergeleken bij de waarheid nog maar iets heel onzuivers is.

>> Inderdaad.

Zullen we nu op basis van deze voorbeelden eens proberen die vraag te beantwoorden wat 'kunst' eigenlijk is?

>> Graag, als u wilt.

Goed, we hebben dus drie soorten stoelen, -- één is die 'oorspronkelijke' stoel, waarvan we naar mijn idee moeten zeggen dat hij door god is ontworpen -- want door wie anders? --, vervolgens één die door de timmerman wordt gemaakt, en dan nog één door de schilder, zo is het toch?

>> Inderdaad.

Wat nu god betreft, of hij nu niet anders wilde of dat hij op een of andere manier bij de schepping genoodzaakt was niet meer dan één stoel te maken, in elk geval heeft hij er maar één gemaakt, namelijk dat abstracte type, 'dat wat de stoel maakt tot wat hij is'. Twee van dat soort stoelen -- of meer -- zijn er dus niet door god geschapen en het is ook ondenkbaar dat er ooit meer zullen komen.

>> Hoezo?

Omdat als hij er zelfs maar twee had gemaakt, er opnieuw één zou blijken te zijn die van die twee het 'type' is en dan zou dat die 'abstracte stoel' zijn, niet die twee.

>> Dat is waar.

Dat beseftte god natuurlijk en omdat hij werkelijk de maker wilde zijn van de werkelijke stoel en niet alleen van een willekeurige concrete stoel en daarmee een soort meubelmaker, heeft hij maar één stoel geschapen.

>> Kennelijk.

Zullen we god dan de 'schepper' van de stoel noemen of iets dergelijks, in tegenstelling tot een timmerman die een stoel 'vervaardigt'?

>> Uitstekend.

En een schilder, wat doet die nu volgens jou met een stoel?

>> Ik geloof dat je dit nog het beste kunt aanduiden door te zeggen dat hij 'uitbeeldt' of 'namaakt' wat die meubelmaker 'vervaardigt'.

>> Zo, zijn werk is dus volgens jou een kopie van een kopie, het derde stadium gerekend vanaf de werkelijkheid?

>> Precies.

Geldt dat dan ook niet voor literatuur? Vertegenwoordigt het werk van een schrijver niet net als dat van alle andere kunstenaars het derde stadium vanaf de waarheid?

>> Kennelijk.

Wat nu die schilder betreft, wat probeert die volgens jou uit te beelden, dat algemene type van de verschillende voorwerpen of de werkstukken van de ambachtsman?

>> Het werk van de ambachtsman.

Zoals dat is, of zoals het eruitziet? Want dat onderscheid moeten we ook nog maken.

>> Hoe bedoelt u?

Kijk, ik bedoel dit. Of je een stoel nu van opzij ziet of recht van voren of van welke kant dan ook, het blijft toch dezelfde stoel. Hij lijkt wel anders, maar in feite is er geen enkel verschil.

>> Inderdaad, het verschil is maar schijn.

Nu gaat het hierom. Wat doet de schilderkunst met de verschillende voorwerpen? Beeldt die ze uit zoals ze zijn of zoals ze eruitzien? Met andere woorden, is een schilderij een weergave van een subjectieve indruk of van de werkelijkheid?

>> Van een subjectieve indruk.

Kunstwerken staan dus ver van de waarheid af en dat een kunstenaar alles kan maken, is kennelijk omdat hij de dingen maar op een heel oppervlakkige manier benadert en niet meer ziet dan de buitenkant. Zo kun je bijvoorbeeld zeggen dat een schilder rustig een schilderij zal maken van een schoenmaker, een timmerman of iemand uit een ander beroep zonder dat hij van één van die beroepen ook maar enig verstand heeft. Desondanks zal hij als hij een goed schilder is, kinderen en domme mensen met dat schilderij van een timmerman misleiden, als hij dat op een afstand vertoont, en ertoe brengen te denken dat het werkelijk een timmerman is.

>> Inderdaad.

In het algemeen moeten we dus voor een kunstwerk op onze hoede zijn. We moeten ons goed realiseren hoe naïef het bijvoorbeeld is te veronderstellen dat er schrijvers zouden zijn die op allerlei terreinen van het leven een dieper inzicht hebben dan alle vakmensen bij elkaar. Als iemand dat denkt, heeft hij kennelijk een van die goochelaars uit de kunst ontmoet die hem met zijn valse praktijken de indruk heeft kunnen geven dat hij geweldig knap was, -- alleen omdat die man zelf niet in staat was de inhoud van een literair werk op zijn werkelijke waarde te onderzoeken.

>> Jij hebt volkomen gelijk.

Laten we dan maar eens wat nauwkeuriger de tragedie en haar leider Homerus onderzoeken, omdat we van bepaalde mensen horen dat ze het menselijk gedrag volkomen doorgronden en een superieur inzicht hebben in alle problemen van het menselijk leven. Want, zegt men, om werkelijk goed te kunnen schrijven, moet men op alle punten waarover men schrijft ter zake kundig zijn. Wat wij ons nu moeten afvragen is het volgende. Is dat inderdaad alleen maar een idee van mensen die zich hebben laten misleiden, omdat ze niet begrepen hebben dat een kunstwerk nooit meer dan een kopie is van een kopie, een weergave van een subjectieve indruk zonder enige objectieve waarde: iets wat gemakkelijk te maken is zonder enige kennis van de waarheid, -- óf hebben ze eigenlijk gelijk en is het werk van de beste schrijvers inderdaad gebaseerd op werkelijke kennis?

>> Ja, dat moeten we inderdaad onderzoeken.

Wat denk je, -- als je in staat zou zijn tot beide, originelen en kopieën, zou je je dan serieus wijden aan het vervaardigen van kopieën, en daarvan je voor naamste levensdoel maken, alsof dat je grootste talent was?

>> Dat lijkt me sterk.

Precies. Als je met betrekking tot de dingen die je uitbeeldt werkelijk ter zake kundig bent, leg je je heus veel liever toe op de praktijk. Dan probeer je iets te presteren waardoor men zich je later zal herinneren en doe je je best niet de schrijver te zijn maar de man over wie wordt geschreven.